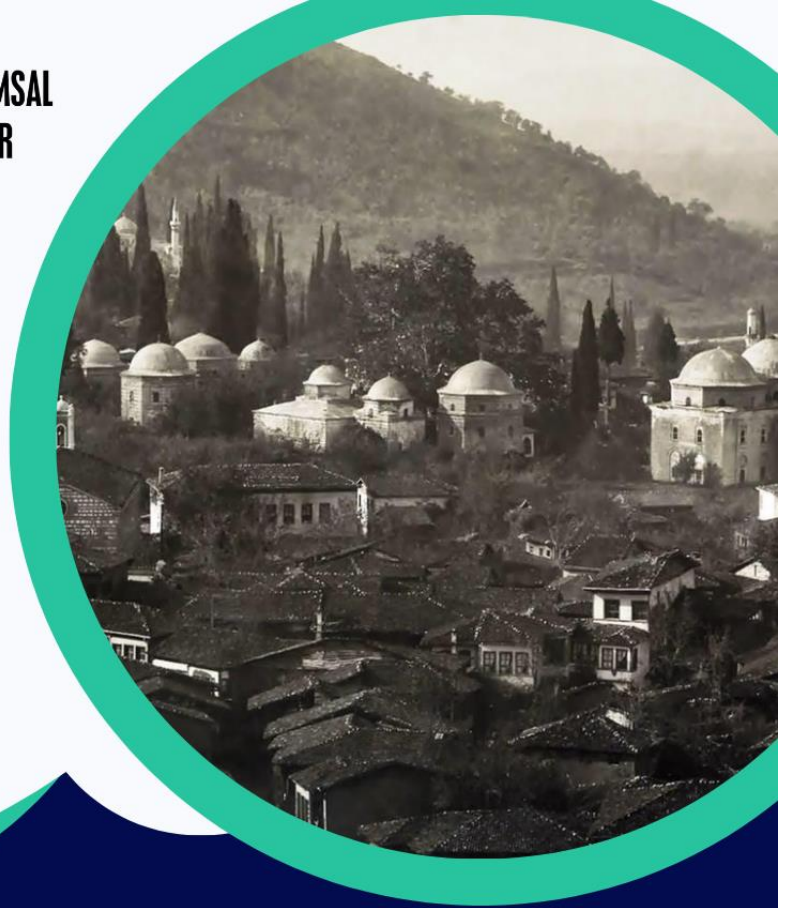

BUTAM

BURSA TOPLUMSAL
ARAşTIRMALAR
MERKEZİ

BURSA'NIN KÜLTÜR VE MEDENİYET TARİHİMİZDEKİ YERİ DR. MEHMET BABACAN

Türk kültür ve medeniyet tarihinde “şehirler” adeta Türk toplumunun ruhunun kalıba dökülmüş bir modeli ya da aynası olarak Türk-İslâm tarihinin kimliğini ve özünü yansıtmakta, tarihe damgasını vurmaktadır. Kadim Anadolu ve Mezopotamya coğrafyası Balkanlar’dan Kafkasya’ya ve Arabistan topraklarına kadar bu eşsiz ve kendine has kültürün sayısız örnekleriyle doludur. Nitekim Halep’i Antep’ten, Diyarbakır’ı Bağdat’tan ayrı düşünemeyeceğiniz gibi İstanbul’u, Bursa’yı da Saraybosna’dan, Mostar’dan ve Üsküp’ten ayrı düşünmek olanaksızdır. Tarihin akışı içerisinde birçok savaşa, devrime, göçe tanıklık etmiş, hâsılı toplumsal ve siyasal olana dair ne varsa millî hafızada yer etmiş her olguya ait bir izdüşümü bulunan bu şehirler Türk kültür ve medeniyetinin adeta can damarlarıdır. Nasıl ki damarlardan geçen ve vücudun dokusunu besleyen kan tahlil edildiğinde o vücudun yapısal ve kalıtsal özellikleri kendini ele veriyorsa şehirler de bünyesindeki mekân idraki, sosyal dokusu ve toplumsal hafızasıyla ait olduğu kültürün geçmişten bugüne aktarılan özünü, yapısını ve kökünü anlatan bir kimlik çerçevesi sunar bize.

www.tded.org.tr

BUTAM

BURSA TOPLUMSAL
ARAŞTIRMALAR
MERKEZİ

BURSA'NIN KÜLTÜR VE MEDENİYET TARİHİMİZDEKİ YERİ

*

*“(...) Bir zafer müjdesi burda her isim:
Sanki tek bir anda gün, saat, mevsim
Yaşıyor sihri geçmiş zamanın
Hâlâ bu taşlarda gülen rüyanın.*

*Bu hayâle uyur Bursa her gece,
Her şafak onunla uyanır, güler. (...)”*

Ahmet Hamdi TANPINAR, “Bursa’da Zaman”

*“Gökte top sesleri var, belli, derinden derine;
Belki yüzlerce şehir sesleniyor birbirine.
Çok yakından mı bu sesler, çok uzaklardan mı?
Üsküdar’dan mı? Hisar’dan mı? Kavaklar’dan mı?
Bursa’dan, Konya’dan, İzmir’den, uzaktan uzağa, (...)”*

Yahya Kemal BEYATLI, “Süleymaniye’de Bayram Sabahı”

*

Türk kültür ve medeniyet tarihinde “şehirler” adeta Türk toplumunun ruhunun kalıba dökülmüş bir modeli ya da aynası olarak Türk-İslâm tarihinin kimliğini ve özünü yansıtmakta, tarihe damgasını vurmaktadır. Kadim Anadolu ve Mezopotamya coğrafyası Balkanlar’dan Kafkasya’ya ve Arabistan topraklarına kadar bu eşsiz ve kendine has kültürün sayısız örnekleriyle doludur. Nitekim Halep’i Antep’ten, Diyarbakır’ı Bağdat’tan ayrı düşünemeyeceğiniz gibi İstanbul’u, Bursa’yı da Saraybosna’dan, Mostar’dan ve Üsküp’ten ayrı düşünmek olanaksızdır. Tarihin akışı içerisinde birçok savaşa, devrime, göçe tanıklık etmiş, hâsılı toplumsal ve siyasal olana dair ne varsa millî hafızada yer etmiş her olguya ait bir izdüşümü bulunan bu şehirler Türk kültür ve medeniyetinin adeta can damarlarıdır. Nasıl ki damarlardan geçen ve vücudun dokusunu besleyen kan tahlil edildiğinde o vücudun yapısal ve kalıtsal özellikleri kendini ele veriyorsa şehirler de bünyesindeki mekân idraki, sosyal dokusu ve toplumsal hafızasıyla ait olduğu kültürün geçmişten bugüne aktarılan özünü, yapısını ve kökünü anlatan bir kimlik çerçevesi sunar bize.

Bazı şehirlerde bu kültürel-toplumsal çerçeve o kadar yoğun ve çok -katmanlı/boyutlu bir çerçeve arz eder ki bütün bu değerlerin ve unsurların aynı çerçeve içerisine nasıl sığdığına hayret edersiniz. Bu durum aynı zamanda geçmişin hatırasını yansıtırken millî ve manevî duyguların üzerinde buram buram koktuğu bu şehirlerin ne kadar özellikli, nitelikli ve zengin bir mirasa sahip olduğunu da hatırlatır. Üç kıtadaki hükmünün eserlerini bugün dahi ayakta kalmış mimarî, kültürel ve diğer toplumsal aktarımlarıyla görebildiğimiz Osmanlı kültür ve medeniyetinin, Anadolu sınırlarına sığmak zorunda kalmış yeni ve genç Türkiye Cumhuriyeti'nin teslim alarak öpüp başına koyduğu, toplumsal, siyasal ama aynı zamanda kültürel mirası dünya tarihinin belki de en özgün, en hassas, en nitelikli eserleriyle dolu içkin bir medeniyet birikiminin tarifini meydana getirmektedir.

Bugün Anadolu'yu karış karış gezerken adım attığınız her şehir, her ilçe, her toprak parçası; Selçuklu, Osmanlı ve Orta Asya mirası kadim Türk kültür ve medeniyetinin zengin mirasından bir parçayı size sunar, “dili olsa da konuşsa” diyebileceğiniz farklı hikâyeler anlatarak bir zamanlar bu göğün altında yaşamış atalarınızın adeta ağzı olur, bazen de sizi size anlatır, yüz yıl, bin yıl geçse de insanoğlunun değişmeyen doğasını fısıldar kulaklarınıza. Ancak bu Anadolu şehirlerinden bazıları da vardır; anlatacağı hikâyeler, söyleyeceği sözler, göstereceği eserler öylesine yoğun ve derindir ki nereye başınızı çevirseniz ayrı bir zenginlik ayrı bir cezbedici güzellik karşılar sizi. Bir gün, bir hafta, bir yıl, on yıl hatta bir ömür yetmez bu şehirlerin yoğun mirasını gezmeye, konuşmaya, anlamaya ve anlamlandırmaya...Şimdi bu şehirlerden bir örnek vermeme istesiniz önden gidenlerin konuşacak çok şey bırakmadığını, Tanpınar Üstad'ın bu müstesna şehirleri beş örnekle önümüze koyduğunu söylemek düşer; *İstanbul, Bursa, Konya, Erzurum ve Ankara...*

Bu şehirlerden içinde yaşadığımız Bursa hakikaten de Türk kültür ve medeniyet tarihinde özgün ve hassas bir yeri olan, manevî dokusuyla gönüllerimizi fetheden mübarek bir şehirdir. Onu millî ve manevî dünyamızda kutsallaştıran özelliklerin başında sahip olduğu mimarî eserler, dinî mekânlar, ziyaretgâhlar gelse de Bursa; yetiştirdiği alimler, salihler ve önemli şahsiyetlerle de gönül coğrafyamızın en mukaddes köşesinde yer bulmaktadır. Hatta bir münevverimizin ifadesiyle, “Konya, Selçuklu'nun, Bursa ise Osmanlı'nın dibacesidir.” Yeşil Türbesi, Ulu Camisi, Muradiye Külliyesi, Osman Gazi ve Orhan Gazi Türbeleriyle Türk Kültür ve Medeniyetinin mihenk taşı olan Osmanlı devrinin filizlenme çağındaki maneviyatı, ruh iklimini, coşkuyu, fetih ve gaza aşkını ilmek ilmek dokuyan ve yüreklerimize bütün ihtişamıyla aksettiren bir gönül aynasıdır Bursa... Osmanlı'yı kuran şehir Bursa bugün hâlâ o tarihî gömleği Cumalıkızık'la, Tophane'yle, Muradiye ile üzerinde taşır ve eskimeyen doğal güzelliği ile yeşilin her tonundan oluşan bir cennet tablosu çizer gözlerimizin önüne. Nice veliyullahtan, salihlerden ve Allah dostlarından dua aldığı söylenen, gelenin kalıp gitmediği, gidemediği, doğal ve tarihi güzellikleri bitmeyen mukaddes bir şehirdir aynı zamanda. Bursa 1326 yılındaki fethinden 1361'de Edirne'nin fethine kadar Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış ve asırlar boyu mimarîsi, kültürü ve manevî dokusu ile seyyahların gözbebeği olmuş bir ilim şehridir. Bursa'nın en önemli özelliği kendine has bir “Osmanlı şehri” olması ve yüzyıllardır ilmî ve manevî bir kültür merkezi sayılmasıdır. Nitekim tarihinin en acı hatırası olarak Yunan işgalini yaşayan Bursa, Türk milletinin bağrına bir kor ateşi gibi düşmüş yürekleri tutuşturmuştur. Hâkimiyet-i Milliye gazetesi 12 Temmuz 1920 tarihli nüshasını “Bahtsız Bursa” başlığıyla çıkarmış ve şu satırlara yer vermiştir;

“Edirne, Selanik, İzmir asırlardır yanan Türk'ün gönlüne birer avuç kor oldu. Asırlardır yanan Türk'ün ruhuna asırlardan asırlara akan bir kinle yeniden oyuklar açılıyor. Biz bu son sızıyı Türk'e verilen azapların an acısını güzel Bursa'mızın matemiyile tattık. Bahtsız Bursa artık 600 senedir gönül verdiği Türk'ün sesinden uzak, yabancı bayrakların gölgesinde sıtmal bir halde

kurtuluşun yolunu bekliyor. Kara Osman'ın Keşiş 'in yamaçlarına yüksekte bakan türbesi artık bu, yeşil Türk beldesinin sızısız, başını uzatamaz. Başının sırtında parlayan bir Yunan satırı asılı."

Bursa'nın Yunan kuvvetlerince işgali ülke genelinde büyük bir üzüntü yaratmış, Büyük Millet Meclisi'nde bu elim haber büyük tepkilere neden olmuştur. Hatta Bursa işgalden kurtulana kadar Meclis kürsüsünün siyah örtü ile kaplanmasına karar verilmiştir. Türk ordusunun 11 Eylül 1922 tarihinde Bursa'ya giriş yaptığı tarihe kadar bu siyah örtünün Başkanlık Kürsüsünde örtülü kalması Türk milletinin ve Gazi Meclisin Bursa şehrine verdiği değeri, önemi ve Bursa'nın kutsiyetini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Millî şairimiz Mehmet Akif Ersoy da Bursa'nın işgali üzerine "Bülbül" şiirini yazarak gönlünün acılarını satırlara dökmüştür. Günümüzde kültürel değerleri ile öne çıkan ve Türk-İslâm dönemi eserleri ve mimarîsi ile farklılaşan, 2022 yılında "Türk Dünyası Kültür Başkenti" ilân edilen Bursa Osmanlı'nın ilk payitahtı olması yanında genç Cumhuriyetimizin de kuruluşundan bu yana çeşitli açılardan (ekonomik, ticari, demografik vb.) önde gelen ilk beş şehri içerisinde yer almış, bir "kültür "ve "eğitim" merkezi olma konumunu ise sürekli korumuştur. İstanbul'a pek yakın olmasına rağmen "taşralılık" ve "Anadolu'ya açılan ilk kapı olma" özelliğini hiçbir zaman kaybetmeyen, İstanbul ile Anadolu arasında neredeyse bir "köprü" vazifesi gören Bursa hem bir "evliyalık şehri" hem de geçmişten günümüze bereketin, bolluğun, birliğin, beraberliğin, rahmetin ve merhametin simgesi olmuş bir "dayanışma şehridir." Bursa'nın Filistin, Suriye, Doğu Türkistan gibi dünyanın değişik coğrafyalarındaki zulüm altında bulunan halklarla gösterdiği dayanışma ve yardımlaşma her zaman gündemde olmuştur. Bu ilâhî yardımlaşma ve dayanışma duygusu Bursa'ya ve Bursalılara bağrında uyuyan velilerden, Hak Aşıklarından miras kalmakla birlikte birbirinden ayıramaz gönül coğrafyamızın birliğine, aynı kültür ve medeniyetin (Türk-İslâm kültür ve medeniyeti) taşıyıcıları olarak kalplerimizin bir attığına da en yüce delildir. Gönülleri fetheden "Mevlid-i Şerif'in şairi Süleyman Çelebi bilindiği üzere Bursa topraklarında medfundur. Tıpkı Süleyman Çelebi gibi Ulu Camii imam-hatipliği yapmış, Hacı Bayram-ı Veli Hazretlerinin hocası Somuncu Baba Hazretlerinden miras tasavvuf öğretisi de Bursa'nın manevi iklimine dahildir. Üftâde Hazretleri, Okçu Baba Hazretleri, Emir Sultan gibi nice manevi şahsiyetlerin otağı olan bu mübarek şehir deyim yerindeyse her köşesinde bir arifi, bir din büyüğünü misafir etmektedir.

Dünya tarihinde eşine az rastlanır bir kültür ve medeniyet mirasına sahip olan, Osmanlı'nın doğup büyüdüğü şehir olan ve onun kuruluşunun izlerini hâlâ büyük bir canlılıkla yansıtan, ziyaret edenlerin hayran kaldığı Bursa; Türk kültür ve medeniyet tarihimizde Osmanlı'yı tüm yönleriyle yansıtan bir şehir olarak çok müstesna bir yer işgal etmektedir. Anadolu medeniyetinin en önemli bileşenlerinden biri olan, Yıldırım Bayezid'in Niğbolu Zaferi'ni, I. Murad'ın ise "Hüdavendigar" unvanını yansıtan Çelebi Mehmed'in "ruhaniyetli şehri" Bursa zamanın durduğu, Osmanlı hatıralarıyla dolu, Ahmed Tanpınar'ın ikinci bir zamana şahit olduğu tılsımlı bir şehirdir. Hak aşıkları, peygamber torunları ve manevî şahsiyetler yanında Osmanlı Devleti'nin ilk padişahlarının türbelerine de ev sahipliği yapan Bursa'nın bu özelliğini şair Suat Asral, şöyle dile getirmektedir;

*"Bursa'nın altın kubbelerinde güneşler doğar, güneşler batar...
Yeşil'de bir tepe üzerinde Çelebi Mehmed yatar..."*

Nitekim başlarken de ifade ettiğimiz üzere sahip olduğu kültürel, manevi ve tarihi zenginlikle kendisini ziyarete gelenlere çok özellikli bir çerçeve sunan Bursa şehri Türk Kültür ve Medeniyetinin neredeyse bütün kimlik özelliklerini bir arada yansıtan her bir köşesi ayrı bir tarihî ve mimarî zenginlikle dolu bir ilim ve medeniyet şehridir. Sokakları buram buram tarih

kokan ve topraklarında uyuyan evliyaların koruduğuna inanılan Bursa'yı anlatmaya her yazı gibi bu yazı da yeterli gelmeyecektir. Ancak Türk Kùltür ve Medeniyeti açısından “Yeşil Bursa”nın adeta bir hazine gibi özellikle Osmanlı'nın kuruluş dönemindeki manevî havayı içerisinde sakladığı, sahip olduğu mimarî özelliklerle Türk-İslam kùltürünün en özgün ve nitelikli eserlerinin verildiğini belirtebiliriz. Osmanlı'ya başkentlik yapan ve sayısız medeniyetin izlerini barındırmasının yanında Türk Kùltür ve Medeniyeti açısından da eşsiz örneklere sahip olan Bursa, tarihin ve sanatın adeta ete-kemiğe büründüğu bir şehir kimliğiyle karşımıza çıkmaktadır.

Dr. Mehmet BABACAN
20.01.2025

